

DIE VERLOOP VAN SAKE AAN DIE GOUDVELDE
AUGUSTUS 1873 TOT DESEMBER 1875.

Die landdros van Lydenburg het in Junie die president al genader om 'n besoek aan die velde te bring, maar President Burgers kon weens dringende staatsprobleme nie dadelik na die Goudvelde gaan nie.

Op aanbeveling van landdros Jansen het die Staat W. McDonald voorlopig aangestel as waarnemende Goudkommissaris vir die goudvelde. Op 19 Augustus rig McDonald 'n skrywe aan die Staatsekretaris en bedank hom vir die aanstelling.

Om die wet op die velde te handhaaf word M. Dietrich ingesweer as polisiekommissaris, teen 'n salaris van £200 per jaar, met twee sersante as hulp.²⁾ Hulle gewere sou later aangestuur word.¹⁾

Op 27 Augustus was die President op die velde om sake te ondersoek en maak hy die volgende aanstellings nadat hy gemeen het dat die delwers lojale burgers sal wees as hulle net liberaal behandel sal word:

- (a) W. McDonald as goudkommissaris teen 'n salaris van £350 per jaar.
- (b) Mansfield as posmeester-salaris £2.10.0. per maand.
- (c) Walter Campton, W. Cameron en Wainwright as padraadslede.
- (d) Thomas Scarle, Th. McLachlin, kaptein Dietrich en Herbert Rhodes as vrederegters.³⁾

..Verder /.....22.

-
- 1) Dietrich was 'n Duitse offisier wat vir sy wittebroodsdae na Suid-Afrika gekom het maar verkies het om hier te bly. Hy het eers te Rustenburg gewoon maar is later na Mac-Mac. Hy is die vader van Elsa Smithers, die skryfster van „March Hare“.
 - 2) Landdrosbrieweboek van Lydenburg Vol. 20, d.d. 19 Augustus 1873.
 - 3) R/1407/73 President Burgers aan Swart. Hy is die vader van Elsa Smithers die „March Hare“. .. 2 - 15.

Verder noem die president die goudkommissaris 'n ferme Amerikaan en volbloed Republikein. Hy vind almal tevrede maar beveel aan dat niemand wat genoeg besit hom na die velde moet begewe nie. Die fondse is goed want 'n sekere Evans het 'n „nugget“ gekoop van $2\frac{1}{20}$ ons. Die president het vir die regering of vir homself een van $16\frac{1}{2}$ ons gekoop.⁴⁾

Die reëling i.v.m. die uitgee van „claims“ was as volg: Die president wou tien sjielings per klein hê maar daar die persone beswaar gemaak het daarteen is dit verander na 'n lisensie van vyf sjielings per hoof per maand.

'n Winkellisensie sou wees £9 per kwartaal met toestemming om sterk drank te verkoop.⁵⁾

Die goudkommissaris en resident-vrederegter se werksaamhede was regterlik van aard, terwyl die administratiewe funksies deur eersgenoemde bygestaan deur 'n kleiminsteur en ander amptenare waargeneem is.⁶⁾

Die padraadslede wat benoem is moes tenders uitskrywe en persone kry om die pad van Lydenburg na Mac-Mac te maak en van daar weer na die Lebomboberge.⁷⁾

Die vrederegters moes kleiner geskille op die velde oplos en die mynkommissaris steun in die uitvoering van sy pligte.

Op die goudvelde was wel nou 'n begin gemaak met 'n organisasie om beheer uit te oefen maar sake sou stadig ontwikkel voordat ons 'n gladde werking sal kry.

McDonald rig gedurigdeur briewe om dinge soos meel, 'n brandkas, kantoor- en skryfbehoeftes aan te vra. Geld was betreklik skaars, sodat persone wel goud besit het, maar nie 5 sjielings om hulle lisensiegelde te betaal nie.⁸⁾

..Op /.....23.

4) Ibid.

5) IBID.

6) Kruger D.W. Uit Zuid A.R. Lyste. Landdroste en Delwerye (Lydenburg).

7) R1443/73 - Afskrif van tender. (Die maak van die pad word verder in Hoofstuk 3 behandel).

8) R 1443/73. President Burgers het in 1873 nadat hy die naamlys deurgelees het gesê dat dit net Mac-Mac's is wat daar werk en vandaar die naam.

Op 22 September berig McDonald dat 'n nuwe veld by 'n spruit wat inloop in die Blyderivier, naby Ian Muller se pad ongeveer 14 myl van Mac-Mac ontdek is, (Die naam was Mac Mac as gevolg van die baie Skotte wie se vanne met Mac begin het;) wat daar gewoon het.

Hierdie nuwe velde by die Blyderivier word genoem „Pilgrim's Rest” en daar is 73 kleims uitgegee.⁹⁾ Ook hier was spoedig moeilikheid. McDonald en Dietrich, die polisiehoof kon blykbaar nie goed klaar kom nie. McDonald kla daarvoor dat Dietrich kleims by Pelgrimsrust afpen. So haaks was die twee dat McDonald aan die regering voorstel om een sersant en twee konsta-¹⁰⁾ bels aan te stel, daar dit minder onkoste vir die staat sal wees.

Moeilikhede duik maar gereëld op en stuur die delwers 'n petisie na die regering dat onbewoonde plase, swaar belas moet word om die eienaars te dwing om die plase in die mark te plaas. Die eienaars woon elders en verhinder die delwersbe-¹¹⁾ volking om op die plase te delf en te vertoef.

Hierdie nuwe bevolkingsgroep in Transvaal, die delwers, wil alles in hulle voordeel hê; die gronde moet weer opgomeet word en die kommunikasie-middele is te stadig. Hulle begin ag-¹²⁾ giteer vir 'n spoorweg. Ook die amptenare wat die wet en orde moet handhaaf is laks. Dietrich, soos ons reeds gesien het, begin hom bemoei met die afmeting van kleims omdat hy ook na goud wil soek maar kaffers wil gebruik om die werk te doen daar sy sa-¹³⁾ laris glo te min is.

..Op /.....24.

-
- 9) R 1529/73 en R. 1530/73.
10) R 1555/73.
11) R 1584 1873.
12) Ibid.
13) R 1632/73 - Dit word ook bevestig dat hy gedelf het in die boek „March Hare”.
Bl. 47 - 48.

Op hierdie stadium begin 'n sekere Cartwright, met 'n paar ander, openlik teen die regering gaan, maar McDonald wat blykbaar nou 'n volbloed ondersteuner van die Republiek is, laat hom arresteer en belet alle persone wat in diefstalsake skuldig bevind is om in die kamp te bly.¹⁴⁾

Die regering was hoogs tevrede met McDonald se optrede en verhoog sy salaris na £400 per jaar.¹⁵⁾ Ook kry hy heelwat materiaal vir kantoordiens.

Die staat wou graag die oostelike deel van die Republiek ontwikkel en word baie van die eise van die delwers en die Goudkommissaris toegestaan. So kry hulle gedurig meel vanaf Pretoria en word 'n brandkas aan McDonald gestuur. Ons sal nou vra waarom 'n brandkas. As ons egter verneem dat McDonald ook 'n tronk van steen gebou vra kan ons aanneem dat die delwersbevolking, waarvan 'n groot deel van die diamantvelde afkomstig was, nie van die eerlike ou Voortrekkertipe was nie.¹⁶⁾

Die goudvelde was betalend as ons verneem dat 'n sekere Osborne 13 lb. en 8 onse binne twee ure gekry het deur sand te was.¹⁷⁾ Ook het die regering Mnr. J. Franck uitgenooi om die aanstaande Volksraadsitting by te woon wat 'n teken van vriendskap was tussen die nuwe groep van bevolking en die Republiek, maar nieteenstaande hierdie twee genoemde faktore, begin die delwers egter in 'n ander rigting te dink. Die ammunisie te Delagoabaai het hulle op die spoor gebring van handel te drywe in ammunisie met die kaffers. Die aanneme van McDonald se tender was bepaald 'n stap in 'n verkeerde rigting, want in stede van die naturelle op die Oosgrens in toom te hou het die naturelle nou opstokersvriende gevind in sommige van die delwers. (Die tender word in Hoofstuk III meer volledig behandel).

..Die /.....25.

14) R 1713/73

15) R 1671/73

16) R 1962/73

17) R 2013/73 - Compton aan die Staat Sekr.

18) R 1865/73 - Franck aan die Staat Sekr.

Die delwerye was nog altyd aan die uitbrei. Op die plase Geelhoutboom en Graskop, die eiendom van McLachlan, het die fondse afgeneem, maar te Pelgrimsrust het nog alles voor die wind gegaan. Vir McLachlan was dit 'n wending, want hy vra weer aan om beloning vir sy eerste ontdekking en vergoeding vir die plase Graskop en Geelhoutboom wat opgesny is in kleims.¹⁹⁾

Die reëling van die staat was dat die eienaar helfte van die opbrongs uit die delwerslisensies sou kry terwyl die ander helfte na die staat gaan.

Persone op die delwerye begin ook dink aan die oprigting van 'n skool en 'n skut vir rondloperdiere. Op 29 Desember '73 doen Isaac Sonnenberg en J. Sonnenberg aansoek om op die plekke wat deur die delwers alreeds verlaat is, met masjinerie te myn. Hulle wil wys wat met wetenskaplike mynbou, soos deur hulle ondervind in Californië en Australië, gedoen kan word. Om die gelde te verkry wil hulle 'n „Limited Joint Stock Company”,²⁰⁾ vorm.

Daar was dus ontwikkeling en vooruitgang te bespeur maar van die kant van McDonald verneem ons meestal net klagte. In Desember weet hy nog nie teenoor wie almal hy verpligtinge het nie. Die staat het hom £1000 gegee om goud op te koop en toe hy gelas word om maandeliks state van inkomste en uitgawes aan die Ouditeur-Generaal te stuur, was hy baie verbaas. Volgens hom verstaan hy hulle standpunt nie daar hy tog geen pennie sal terughou wat aan die Regering behoort nie. Hy betaal alleen uit wat noodsaaklik is en wanneer hy geen kontantgeld het nie,²¹⁾ neem hy van sy geld en beskou dit as 'n lening aan die regering.

McDonald het ook die reg gekry om sake te verhoor soos 'n landdros, maar hy het nie heemrade gehad om hom by te staan nie,

..Wanneer /.....26.

19) R 1442/73

20) R 29 Desember/73

21) R 2060/73.

Wanneer sake voorkom waar heemrade nodig is, is sulke sake ver-
wys na A.F. Jansen, die landdros van Lydenburg. McDonald was
teen hierdie reëling en vra of die regering nie 'n verandering
wil maak nie, veral na 'n saak tussen Percy Hope en George Reston
op Lydenburg voor Jansen verhoor is. McDonald som die saak as
volg op: "Mr. Jansen made such a muddle of the matter" dat hy
22)
spyt was dat hy die saak nie self verhoor het nie.

Aan sy versoek is egter nie gehoor gegee nie, maar
die Landdros sou as spesiale magistrat die velde besoek om sake
te verhoor wat die G. Kommissaris nie kon afhandel nie.

Aan die begin van Januarie 1874 verskuif goudkommis-
saris McDonald sy kantore van Mac Mac na Polgrimsrust omdat die
23)
meeste mense daarheen verhuis het. X

Intussen begin die delwers belangstel in Staatsaange-
leenthede en op 5 Januarie verskyn petisies van die delwers waar-
in hulle Thomas McLachlan en F.P. Mansfield vra om as kandidate
by die volgende volksraadsverkieping te staan. Die twee here
het albei ingewillig om hulle verriesbaar te stel en McDonald
meen dat hulle van ^adie waarde vir die regering insake mynwette
24)
sal wees.

Die nuwe wapen van die delwers, nl. petisies het soos
'n veldbrand versprei. So word daar petisies opgetrek om Cooper
in die plek van Jansen aangestel te kry as Landdros en Spesiale
25)
magistraat vir die goudvelde, en om kantienlisensies te verlaag
26)
van £9 vir drie maande na £7.10.0. vir drie maande.

'n Mens is verbaas om te sien dat die President en
Uitvoerende Raad wel tyd kon vind om al die moeilikhede van
die goudvelde te ondersoek en te probeer oplos.

..As /.....27.

22) R 2061/73

23) R 37/74

24) R 39/74

25) R 163/74

26) R 126/74

As gevolg van 'n brief van McDonald van 12 Januarie 1874 waarin hy berig dat heelparty persone van swak karakter, opgedaag het van die diamantdelwerye en dat hulle nog nie begin werk het nie, het die president besluit om weer na die velde te gaan. McDonald het moeilikheid verwag en hy sou streng maatreëls toepas om hulle in toom te hou want as hulle eers oproer gemaak het sal dit moeilik gaan om hulle te onderdruk. Hy het vantevore al aangevra vir 'n tronk en hy is bevrees dat sy swak polisiemag die nuwe aankondinge nie in toom sal kan hou nie. ²⁷⁾

'n Ander saak wat die president as aandag ook geniet het, was die skrywe van Thomas McLachlan van 11 Januarie 1874 waarin hy mededeel dat hy ondersoek ingestel het op 'n plek genaamd „Die Kaap“. Dit is Goewernmentsgrond in die Lydenburgse distrik en McLachlan beskou dit as van die belangrikste eiendom van die Regering. Hy het in omtrent elke lopiese goeie goudneerslag gevind alhoewel die weer baie sleg is sodat hy nie goeie prospekteerwerk kon doen het nie. Hy sluit ook 'n sketskaart in van die gebied wat deur hom ondersoek is. ²⁸⁾

Op 21 Januarie 1874 skrywe staatssekretaris Swart aan McDonald dat die President na die velde kom op 2 Februarie en dat die rit per ossewa sal wees. Swart kour die verskuiwing na Pelgrimsrust namens die regering goed en berig dat die gebied om Lydenburg weer opgemeet sal word en bewoningsbelasting sal deur die volgende sessie van die Volksraad afghandel word. Die petisies waarin Mansfield en McLachlan gevra word om hulle by die volgende Volksraadsverkieëing verkiesbaar te stel sal deur die Volksraad oorweeg word. ²⁹⁾ (Sien Hoofstuk III).

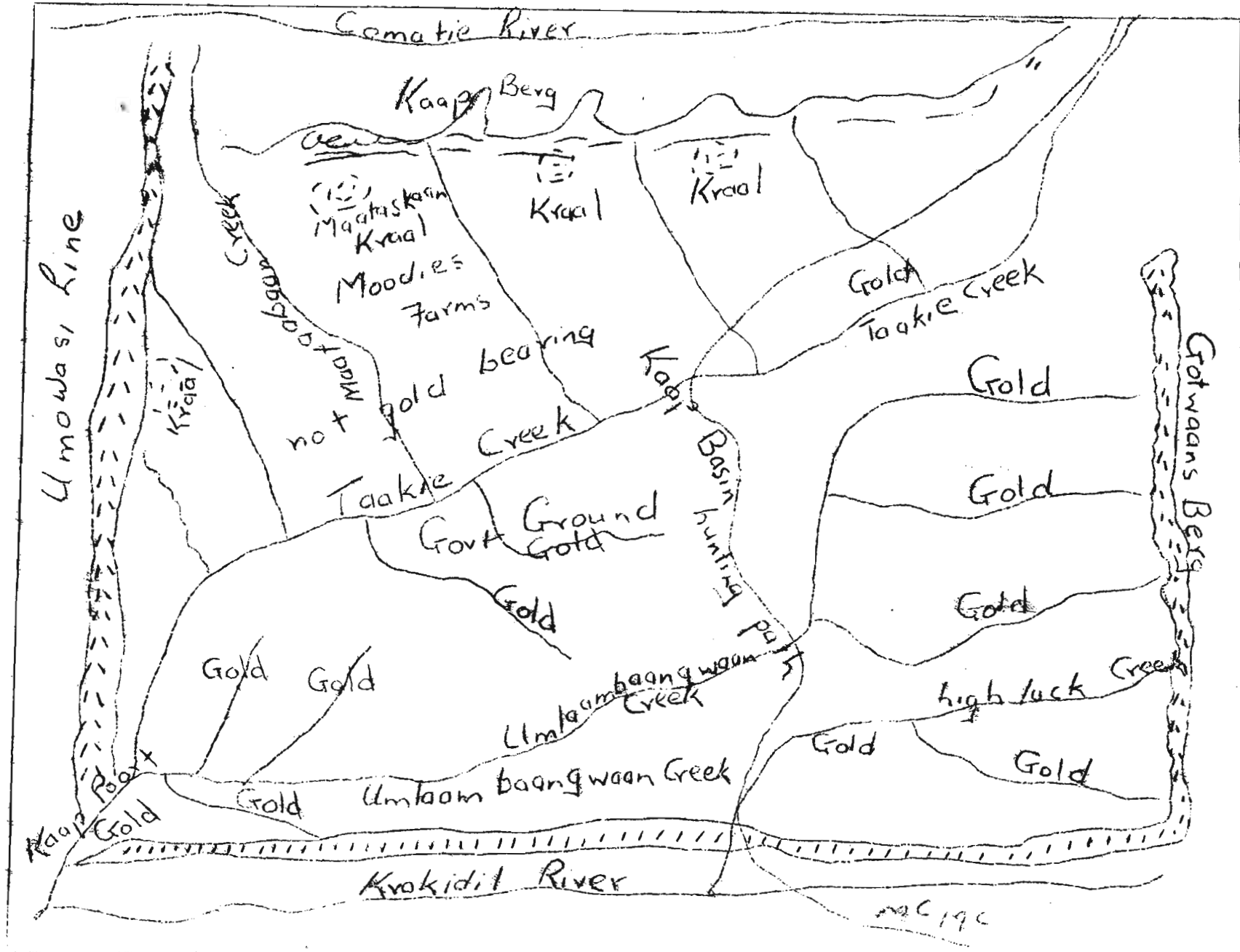
Op hierdie stadium was geld al 'n moeilikheid in Transvaal. Die regering se skulde was groot, £60,000 by die

.. Cape /.....28.

27) R 82/74

28) R 87/74 - Sien bl. 28.

29) B.B. 21 Januarie 1874.

Ms Kochlan se Sketskaart

30)
'Cape Commercial Bank', en papiergeld, ^{was} volop. Op die delwysse was £1,300 in sirkulasie aan note maar geen klinkende munt nie. McDonald maak dus 'n beroep op die regering om klinkende munt op die valde te kry. Hy meen dat gelde wat deur vertrekkende del-
wers saamgeneem is, weer aangevul is deur nuwe aankomelinge ³¹⁾,
daar 'n nuwe veld by Waterval "creek" ontrent 12 myl Noord-Oos van Pelgrimsrust ontdek is. Nolan was die ontdekker wat sy
fondsse getoon het om 'n prospekteenersklein as beloning ³²⁾ te kry.
het.

Op hierdie tekort aan klinkende munt antwoord Swart op 27 Februarie: „die note wat in omloop is moet nie uitgewissel word nie maar, direk soos hulle ontvang is, aan die Tesourier-
Generaal gestuur word.“ ³³⁾

Hierdie brief sal beter verstaan word as ons die algemene loop van omstandighede in die Republiek nagaan. President Burgers wou die betaalmiddele in die Transvaal verander omeens te pas by die onliggende state en vir hierdie doel het die goudvelde hom goed gestoun. Die plan was om die goudvelde te gebruik ³⁴⁾ vir die ekonomiese opheffing van die Republiek“.

Ons het reeds gesien dat McDonald goud wou onkoop vir die regering. Die doel was natuurlik om die goud tot muntstukke te slaan en die idee het op die goudvelde voral byval gevind. In Sekere I. Pargin stel voor dat goud in stawe aan die regering moet verkoop word, om die goud in die land te hou totdat hulle 'n eie munt het. Die ru-goud word alles uitgevoer en die goudkepers betaal naar min. Hy bereken die goudwaarde op £3.17.7. per fyn ons. Die goud is natuurlik nie suiwer nie, maar die silwer wat daarin is, kan of daarin gelaat word, soos in Australië ³⁵⁾ gedoen word, of uitgehaal word.

..Hierdie /.....30.

30) Dr. S.P. Engelbrecht, Thomas Francois Burgers, p.118.

31) R 322/74. 32) R 403/74.

33) B.B. 27 Februarie 1874.

34) Dr. S.P. Engelbrecht: Th. Fr. Burger, p.121.

35) R 568/74.

Hierdie aanbeveling van Pennis het seker bygedra om die President nog verder oor te haal om 'n die muntstelsel in die land te roep. „Met die oog hierop werd in 1874 goud na Europa gestuur, en te Birmingham werd 2837 ponde geslaan, wat deur die Volksraad tot wettige betaalmiddel verklaar werd. Aan die eankant was Burgers se boeltenis, en aan die anderkant die wapen van die Republiek“.³⁶⁾

Hierdie ponde is egter nooit gebruik nie en is as „Burgersponde“, as 'n soort medalie beskou. Die publieke opinie het stadig teen die President begin draai en al sy pogings is wie so daadwerklik gesteun nie.

Omhierdie plan van die President verder deur te voor word die Goudkommissaris gemaak dat die note op die delwerige gaandeweg ingevuil moet word om 'n te groot toeloop na sy kantoor te voorkom, want persone sou liever klinkende munt as note vou hê.

Ons tref nou 'n versameling van alle soorte persone op die delwerige aan en almal meen omhulle daar te vestig.

F.P. Mansfield en Robert Galt word agente vir verdediging voor die Spesiale Magistraatshof.³⁸⁾ Dr. J. Slaton vra om 'n aanstelling as Distriksgeneeshoer vir die afdeling Lydenburg.³⁹⁾ John Gillibrand, gewese luitenant in Indië, toe lid van die berade polisie in die Kaankolonie, vra om 'n aanstelling onder die regering van die Republiek.⁴⁰⁾ Daar is ook 'n skool begin vir seuns en dogters op die velde en hulle vra om regeringsteun.⁴¹⁾

Op 8 Julie 1874 antwoord staatssekretaris Swart op

..voorafoenoemde /.....31.

36) Dr. S.P. Engelbrecht: Th. Fr. Burger, p.121.

37) B.B. 3 Maart 1874.

38) R 163/74

39) R 853/74

40) R 914/74

41) R 913/74.

vooraangenoemde versoek as volg: Alle amptenare en geregsdienaars, prokureurs, dokters ens., moet hulle aanstellings van die regering kry en die nodige seëls op die aanstellings betaal. Persone wat onder hierdie voorwaardes in diens van die Staat geneem is, was N.W. Cato as Goewermontslandmeter en J. Slaton om as dokter op die velde te praktiseer maar nie as distriksgeneesheer nie, omdat daar nog nie so 'n pos in die Z.A.R. bestaan het nie.⁴²⁾

Hierdie groep delwers was ook gou in twee kampe. Die ondersteuners van goudkommissaris McDonald en die wat teen McDonald gekant was. Laasgenoemde groep rig nou 'n petisie aan die regering om McDonald te ontslaan uit sy pos. 'n Teëpetisie volg en die noem die feite dat McDonald se houding en optrede teenoor die delwers goed is. Sy hofuitsprake is onpartydig en sy kennis van mynaangeleenthede uitstekend.⁴³⁾ 'n Brief van Joseph Howtz maak ook melding van die petisie teen McDonald en sy mening is dat dit persone is teen wie uitsprake in die hof gegee is en hy beskou hulle as die agterklas van die goudvelde. Die 187 handtekeninge op die petisie om McDonald te hou in sy pos is die „gentlemen“ van die velde.⁴⁴⁾

Die sogenaemde „gentlemen“ begin nou agitator vir sitting in die Volksraad en Piper en Cameron word gevra om te staan by die volgende verkiesing.⁴⁵⁾ (Dit word breedvoerig behandel in Hoofstuk III).

Die regering was hierdie persone goedgesind en het hulle later wel verteenwoordiging in die Volksraad toegestaan, soos ons sal sien.

Wat ons wel kon sien is dat die delwers nie McDonald

..vra /.....32.

42) B.B. 8 Julie 1874.

43) R 415/74

44) R 416/74

45) R 497/74.

vra om hom verkiesbaar te stel nie omdat hy alreeds tot 'n mate seggingskap in die regering het. Hulle vra buitestaanders om groter seggingskap te kan verkry.

McDonald was egter nie 'n man sonder foute nie. Hy protesteer teen die aanstelling van Cooper as spesiale Magistraat en dreig om te bedank as hy nie sy sin kry nie.⁴⁶⁾ Dan was hy die Staat ook glad nie simpatiek gesind nie, want direk na sy terugkoms van Lourenco Marques die tweede keer in September 1874, gaan vra hy sy geld van landdros Jansen en toe hy nie alles kon kry nie, vra hy dit van die Staat,⁴⁷⁾ nieteenstaande al die ammuni-^{nie}sie saamgebring is nie, soos ons weldra sal verneem.

Die Staat was nie hiermee gediend nie en eis van McDonald verslag van die gelde wat deur hom ontvang is op die delwerye. McDonald gehoorsaam die opdrag en stuur 'n finansiële verslag aan die regering. Uit hierdie staat sien ons dat daar tot 30 September 1874, 206 delwerslisensies op die plaas Geelhoutboom uitgereik is. Die gevorderde bedrag is dus £51.10.0. en hiervan is helfte d.w.s. £25.15.0. aan McLachlan, die eienaar, uitbetaal. Op Graskop is 518 lisensies en op Muller se plaas 552 lisensies uitgereik. Die groot totaal lisensies uitgereik lower die bedrag van £738.10.0. en helfte hiervan is aan eienaars uitbetaal.⁴⁸⁾ As ons dink aan die Goudkommissaris se salaris van £350 per jaar en die van die polisiehoof van £200 per jaar met nog hulle klerke se lone, dan was die goudvelde 'n las vir die Staat. By hierdie las kom nog administratiewe benodighede soos 'n tent vir hofsittings en skryfbehoeftes asook ontdekkingslone vir velde wat ontdek is soos die Kaap" deur McLachlan.⁴⁹⁾

..Die /.....33.

46) B.B. 25 September 1874. Cooper is te Lydenburg aangestel as Magistraat en Landdros om Jansen op te volg.

47) R 1433/74.

48) R 1519/74.

49) R 1609/74.

Die Z.A.R. onder President T. Burgers het op hierdie tydstip 'n tekort aan geld gehad en ons kan beseef dat groot somme geld nie dadelik uitbetaal kon word nie. Die reëlings op die goudvelde was 'n verpligting teenoor 'n nuwe groep van die bevolking wat net vir hulle voordeel gewerk het en die Staat nog verder uitgesuig het. Daar was nie net delwers nie maar ook maatskappye en almal vra beskerming van die regering.

Die Z.A.R. het wel reëls en regulasies opgestel vir die goudvelde maar omdat so baie klagtes ontvang is, is die delwers genader om 'n komitee saam te stel om self reëls vir die goudvelde op te stel. Hierdie delwers- of mynerskomitee het ook dadelik aan die werk gespring en McDonald stuur op 7 Desember 1874 'n kopie van hierdie reëls aan die regering. Hy spreek die hoop uit dat die reëls so gou moontlik aangeneem sal word deur die Uitvoerende Komitee en dat wanneer dit aangeneem is dit sonder versuim aangestuur sal word om dadelik in werking gestel te word.⁵⁰⁾

Hy glo dat die Regering 'n paar petisies teen daardie reëls sal ontvang, maar hy stel voor dat dit verontagsaam word en dat die reëls aangeneem word.⁵⁰⁾ Die antwoord van die staat was dat, die komitee die delwers moet kennis gee dat hulle tyd kry vir hulle besware teen die regulasies, sodat dit tesame met die aanbevelings van die komitee, die regering kan bereik op 14 Januarie 1875, en dit in die kantore kan wees op 18 Januarie 1875.⁵²⁾

Hierdie voorgestelde regulasies wat in Nederlands opgestel was, sou, as hulle wet word, die eerste behoorlike wette wees wat van toepassing op die goudvelde sou wees. In hierdie regulasies word daar eers duidelik omskrywe wat die woorde goud-kommissaris, klein, nuwe gouddelwerye, handel en persoon sal beteken. Daar word ook 'n duidelike verskil tussen „goewernements grond" en „private gronden" gestel en elk word omslagtig beskrywe.

..Daar /.....34.

50) R 1868/74.

52) B.B. 16 Desember 1874.

Daar word neergelê dat die mynreg aan die staat behoort en dat die Staatspresident met advies en goedkeuring van die Uitvoerende Raad, die reg het om enige distrik of gedeelte daarvan met bepaling van die grenslyne in die staatskoerant oop te sit vir 'n goudveld. Ook het hy die reg om die grenslyne te verander indien nodig. By ontdekking van goud of goudvelde sal die ontdekker beloning ontvang as vasgestel is dat die goudveld betalend is en sal 'n goudkommissaris aangestel word. Daarna word die werkzaamhede van die goudkommissaris beskrywe soos, later toe die regulasies wet geword het, te siene is. Die goudkommissaris sal bygestaan word deur 'n „Delwers Komitee“, wat gekies sal word uit die lisensiehouers op die velde. Volgens die regulasies moet 'n persoon genomineer word sewe dae voor die verkiesing.

Die petisies wat McDonald voorspel het, het ook gou gevolg. Dieselfde dag wat McDonald sy brief geskrywe het rig 'n groep van 76 delwers met A. Nellmapius as segsman ook 'n brief aan die regering en protesteer teen die voorgestelde reëls van die Delwerskomitee om die volgende redes:

- (a) Daar is geen tyd aan die myners gegee om die reëls deur te lees nie. Die reëls is Vrydag bekend gemaak en alle besware moes Saterdag om 4 uur ingehandig gewees het. Daar was dus net een dag tot die myners se beskikking alhoewel dit die komitee drie maande geneem het om die reëls op te trek. Daar was dus geen tyd vir diegene wat nie vooraf gewaarsku is nie.
- (b) Nieteenstaande die kort tyd en slegte weersomstandighede het 'n paar myners wel protes aangeteken maar dit is verwerp. Daar is nou plek vir „vagabonds“ op die veld en dit sal die rus van die „respectful“ myners bedorf. Hulle hoop nie hulle klagskrif gaan oor die hoof gesien of verontagsaam

...nie en hulle noem griewe teen die voorgestelde reëls. Baie mense is verarm en kan nie bekostig om self 'n klein te bewerk nie.

- (c) Volgens die derde klousule van die reëls word dit belet om 'n hele aantal kleins te besit en dit te laat bewerk, sodoende sal kapitaliste en kompanies verdrywe word. Hulle beveel aan dat kapitaliste en kompanies nie belet word om gronduitbreiding te verkry nie, solank hulle een wit man per klein in diens neem. Hulle kan sodoende 'n blok kleins bewerk solank een wit man per klein in diens geneem word.

Onder die opskrif „Greek Claims“ lees die reëls dat 'n Kompanie nie meer as vier kleins kan hê nie, behalwe as hulle nog 'n ontdekkingsklein het.

Die groot behoefte om die velde te ontwikkel is kapitaal. Alleen as daar 'n groot oppervlakte bewerk kan word kan hulle verwag om iets op te lower. Meer masjinerie en arbeid is nodig om die grond te bewerk, dan sal die werkloosheid verdwyn en die persone wat nou soebat om te werk net vir hulle kos, sal gesoek word om te werk en sal gou genoeg kapitaal hê om op hulle eie aan te gaan. Mense sal dan na die velde stroom en hulle geld bestee, want as hulle, hulle gold verloor kan hulle weer goeie werk kry. Op die oomblik kan individue nie bekostig om geld te waag nie, alleen kapitaliste of 'n kompanie en daar is nie opening vir hulle nie.

Die klousule i.v.m. ontdekking van nuwe goudvelde is hopeloos. As hier genoeg kapitaal is, sal dit nie nodig wees om belonings vir ontdekking te gee nie. Hulle wil nie geld hê nie maar meer kleins as beloning vir ontdekking.

'n Brief van Cooper wat die petisie vergesel stem daarmee saam dat die tyd te kort was, wat die myners tot hulle beskikking gekry het, veral vir die persone op Mac-Mac en Waterval, daar die „Gold Fields Mercury“, eers verkry moes word. Cooper waarsku dat indien die aanbevelings van die Goudkommissaris

as lede van die Delwerskomitee, deur die Goewerment goedkeur sal word, dit 'n oproer teweeg sal bring. Die vooruitgang van die velde hang af van die wette wat gemaak word. Die komitee se haastigheid om die griewe te bespreek was nie die re te ding nie. Hy hoop dat na sy skrywe nie 36 uur nie maar 36 dae verkry sal word ~~en~~ die reëls na te gaan.

Betalwe die bogenoemde petisie het nou vier ander die lig gesien en die Klantes Kortliks Kom hierop weer dat die myners- of delwerskomitee hulle griewe verontagsaam het en 'n petisie laat optrek het, onderteken van 50 persone, waarvan 12 geen lisensies het nie, vir die aanneme van die voorgestelde reëls. Die petisies teen die reëls is onderteken deur meer as honderd persone van die beter klas delwers.

Die petisie vir aanneme gee dus 'n denkbeeld van die soort persone wat aan die roer van sake staan, maar die persone wat teen die reëls is se party is sterk genoeg om die mynerskomitee in toom te hou as die regering hulle net sal ondersteun.

Volgens Wellmapius, wat later fabrieke in Pretoria obergerig het, is die Australiërs die komitee wat die reëls oorgetrek het. Hulle het saamgestaan en probeer om die velde te beheer, maar die ander persone wil nie 'n ander regering daar hê as die van die Z.A.R. nie.

Hy, Wellmapius, weet dat die komitee sal sê dat hulle nie gelisenseerde myners is wat die petisie onderteken het nie, maar dit is net andersom.
51)

Terwyl die persone op die velde dus 'n kans kry om weer die regulasies deur te gaan, gaan McDonald maar doodluiters sy gang. Op 8 Desember kla Cooper teen die optrede van die Goudkommissaris, wat hom die reg toegee in het om waens wat goedere na Lydenburg moes bring te las om na die goudvelde te gaan.

Daar het nou heelwat sake teen die Goudkommissaris

..ingekom /.....37.

ingekom en beveel die Staat die Goudkommissaris (volgens 'n brief van 16 Desember) dat alle invoerbelasting op Lydenburg betaal moet word. Indien goedere op die goudvelde aankom en daar geen kwitansie is dat dit op Lydenburg betaal is nie, dan moet invoerbelasting op die goudvelde betaal word. (Dit omdat McDonald vroeër invoerbelasting op die goudvelde laat betaal het). Ook wil die regering 2 kopië van die „Gold Field Mercury”, 'n koerant op die goudvelde, gereëld ontvang en word die reëls van die delwerskomitee nie aangeneem nie, voordat genoegsame tyd aan die myners gegee is om hulle opinies en besware te gee nie. Die regulasies moes weer op openbare plekke vasgeplak word, ter insage van die delwers.

Weer het die delwers besware gemaak teen die bepaling insake die nominasie van die delwerskomitee. 'n Sekere Armstrong wil hê dat alle lede van die delwerskomitee op een dag genomineer moet word en dat wanneer hulle gekies is hulle niks met munisipale aangeleenthede wil te doen hê nie.

Die kans wat die Staat die delwers gegee het om besware in te dien word nou oordryf en die petisies en besware reën letterlik. Die meeste besware word gemaak teen die regulasies, bepalende die prys van delwerslisensies en burgerskap in die Staat. Op 12 Januarie 1875 word die eerste petisie wat deur McDonald aanbeveel word gepos. Hulle vra dat die persone op die goudvelde stemgeregtig is sonder betaling van £5 of 12 maande verblyf en dat hulle toegelaat moet word om in die volgende Volksraadverkiesing te stem. Hulle erken dat die President die reg het om Staatssake te beheer op die goudvelde in belang van die staat en die vooruitgang van die goudvelde maar daar hulle in ander lande alleen verwag word om 'n besigheids- of delwerslisensie te besit voordat hulle kon stem beveel hulle aan dat die beperking op stemreg net 'n maand verblyf en delwers-⁵³⁾lisensie moet wees.

..As /.....38.

As antwoord op hierdie petisie skrywe die Staatsekretaris dat Piper en Cameron, twee delwers, sitting gekry het in die Volksraad maar dat daar voortaan sal gestem word volgens kieswet van die Z.A.R. en McDonald en nog een moet die kiesers-⁵⁴⁾lys vir Maart regmaak.

Intussen word daar egter 'n delwerskomitee van 9 lede⁵⁵⁾ saamgestel en volgens nominasies word Armstrong, Herbert Rhodes⁵⁶⁾ en J. Seaton as kandidate vir die Volksraad gestel.

Die oorspronklike regulasies was nie in Engels opgestel nie en eers nadat James Buchanan 'n vertaling daarvan gemaak het, het die delwers, wat hoofsaaklik Engelse was, in 'n Staat van oproer verkeer „vooral in verband met de Nieuwe Wet“.⁵⁷⁾

Ander persone op die delwerwe het hulle weer berus by die voorgestelde wet en wou daarvolgens handel maar hulle is teëgegaan deur die goudkommissaris. So skrywe Simpson op 15 Maart dat die wet bepaal dat lisensies geee sal word op betaling van 10/- maandeliks, £1 kwartaalliks en £2 jaarliks maar dat die goudkommissaris weier om lisensies uit te gee alhoewel die regulasies al vir 14 dae van toepassing is. Die goudkommissaris gee nog maar lisensies uit volgens Wet No. 7 van 1874, wat bepaal dat 'n lisensie 5/- per maand kos.

Simpson wil volgens die regulasies ook sitting hê op die Delwerskomitee in naam van die eienaars van Pories Randt en Dreikop, maar dit is hom geweier. Hy kom dus tot die volgende gevolgtrekking: „The digger has no vested interest in the country and takes no care to respect the legal rights of proprietors, but insists that the Government, in making laws, shall make none in opposition to his wishes“.

..Dat /.....39.

54) B.B. 7 Februarie 1875.

55) R 249/75.

56) R 524/75.

57) R 596/75.

Dat Simpson, die sekretaris van „Pilgrims Rest Gold Fields Company“, en McDonald al vantevore gebots het, is waar, want hy maak melding dat hy geen vertrouwe in die bekwaamheid van McDonald het nie en dat kleimlisensies nie aan die regering moet betaal word nie maar wel aan die eienaars van plase. Die Kompanie het plase duur gekoop en daarom kan hulle nie onder die regulasies van die goudvelde val nie.

Waar die delwerskomitee aanvanklik die regulasies aanvaar het, maak hulle egter nou ook beswaar en rig 'n skrywe aan die Regering met die volgende vrae en aanbevelings:-

1. Wat word bedoel met groenhout op plase?
2. Hulle hoop dat die regering nie sal inmeng met plaaslike aangeleenthede sonder eers die delwers te raadpleeg nie.
- 3.a. Hulle maak aanspraak daarop dat hulle volgens ooreenkoms met die regering (Eerste besoek van die Staatspresident) reg het om plaaslike sake te behartig as dit nie bots met die belange van die Staat nie.
- b. Hulle maak besware teen sekere klousules wat in die nuwe mynwette saamgevat is, wat bots met die reg deur die President toegestaan. Hierdie nuwe wette is ongeskik vir die velde daar dit maatskappye beskerm maar nie die delwer nie.
- c. Maatskappye werk nadelig en op die belange van die myner en daarom is dit noodsaaklik dat die myners hulle huishoudelike sake self reël.
- d. Die delwers stel voor dat hulle nie meer as 5/- per maand aan lisensies moet betaal nie.

..Armstrong /.....40.

58) R 597/75

59) R 66/75

60) R 103/75

61) R 664/75.

Armstrong 'n lid van die delwerskomitee het 'n beroep gedoen op die myners om hom te steun om hierdie botsende klousules uit die nuwe wet te kry en maak die delwerskomitee daarom die volgende aanbevelings:-

- (a) Verandering van Art. 9(b) insake die kiesing van die delwerskomitee. Dit moet lui: Alle lede moet op 'n sekere dag genomineer word waarna die bevolking dan kan stem.

Die komitee het niks met munisipale aangeleenthede te doen nie.

Alleen 7/6 moet betaal word vir stemreg.

Hulle wil nie met persone wat deur eienaars benoem is as agente iets te doen hê nie, maar met die regering self.

- (b) Verandering van Art. 15 A. - Die wet lui: As die myners hulle nie berus by die wette van die land nie hulle hulle skuldig maak aan die wette van die Z.A.R.

Aanbeveling: Hierdie wet sal net teenstand verwek en moet verval.

- (c) Art. 18 bepaal 10/- lisensiegeld per maand per kleim.

Aanbeveling: 10/- per maand per kleim is te veel, en delwers weet nie op wie se grond hulle werk nie tensy hulle vooraf gewaarsku word.

- (d) Art. 22. - Aanbeveling: Alle geskille op die velde moet deur 'n hof van appel op die velde beslis word. Appel na die Uitvoerende Raad sal alleen hofsake aanmoedig.

- (e) Art. 35 - 41. - Aanbeveling: Dit is vir die vooruitgang van die velde nodig dat die konsessies van goudhoudende grond alleen by die

delwers berus. As grond aan Maatskappye toegesê word, sal dit nadelig wees vir die myners.
62)

Om hulle bewerings nog verder te staaf skrywe McDonald on 12 April dat persone nie meer wil betaal as 5/- per kleim per maand nie. Hy het die persone voor die hof gedaag en die nuwe wette insake die goudvelde was baie onpopulêr.⁶³⁾ Dit word nog verder beklemtoon toe McDonald rapporteer dat hy 110 sake het oor die kwessie van 5/- of 10/- per maand. Die delwers het georganiseer om te verdedig wat hulle beskou as hulle regte en heelwat publieke vergaderings is gehou.⁶⁴⁾

Op 19 April antwoord H. Stiemens die waarnemende Staatsekretaris dat McDonald die nuwe wette moet toepas en dit blyk dat daar van regerings kant ook ontevredenheid omtrent die delwers was.⁶⁵⁾

Intussen is die verkiesing vir die Volksraad on die goudvelde gehou en die uitslag was:

Herbert Rhodes - 186 stemme.

James Armstrong- 183 "

Joscelyn Seaton- 40 "⁶⁶⁾

Armstrong was egter een van die belhamels on die goudvelde en ons kry die volgende rapport oor hom uit die pen van C.K. White.

Pilgrims Rest.

25 April 1875.

To
His Honour P. Joubert,
Acting President of the South
African Republic.

May it please your Honour. As the period has

..arrived /.....42.

62) R 664/75

66) R 802

63) R 801/75

64) R 864/75

65) R 864/75

arrived when the Volksraad is about to meet and as that Honble body has conceded the right of electing two members to represent them to the inhabitants of these Gold Fields and as the members so elected have been guilty of forming an Institution or League for resisting the laws of the South African Republic - I deem it my duty to bring the following facts to the notice of your Honor - and at the same time to deny any connection or sympathy with this League.

At a Public Meeting held here James Armstrong the one member openly and departly advocated resistance and offend to contribute his means towards the end - and has on several subsequent occassions stated his intention of endeavoring to procure the assistance of the kaffir Secocane as well as the assistance of the chief of the Amasuasi tribe, to aid the League in resisting the Mining Law of the state.

I have the honour to be,

Your Honor's obedient servant,
67)
C.K. White.

Dit wil nou voorkom of McDonald, die Goudkommissaris, ook besig was om saam met Armstrong die regering te ondermyn. Sy boeke is nie gereeld nagegaan nie en hy doen geen poging om die aktiwiteite van Armstrong en sy ondersteuners teë te gaan nie. Hy as verteenwoordiger van die Staat moes die Staat se belange beskerm en ondermynende propoganda belet, maar dit word nie gedoen nie. Dat die regering bewus was van die toedrag van sake blyk uit 'n berig van die President gepubliseer in die Volkstem van 4 Mei 1875.

„Daar het geen my onder de aandacht gebracht werd, achte ik my verpligt eene commissie naar de goudvelde te zenden om de boeken en den staat den kantoren, van de Goud

..Commissaris /.....43.

67) 906/75. Die Volksraad het die Staatsprokureur gelas om na aanleiding van White se skrywe die saak te ondersoek en op sy aanbeveling is hulle toegelaat om die sitting by te woon en is hulle ingesweer op 10 Mei 1875 - Sien Staatskoerant van 19 Mei 1875.

Commissaris aldaar op te nemen en de administratie na te gaan. Uit het rapport van de Weled. Heer Ouditeur Generaal en den Heer Comeron die de Commissie uitmaakten en uit het antwoord of de inlichting die ik zelf van den Goud Commissaris heb ontvangen zult zy ziet dat de administratie niet in orde is en ik denk ik zal eene verandering moeten maken.

Hierdie kommissie het aan die Regering op 26 Februarie '75 verslag gedoen, maar na aanleiding van die berig soos hierbo afgeneem wil McDonald weet wat die besonderhede is wat onder die president se aandag gekom het en deur wie dit gedoen is. Ook wie die president beweg het om 'n kommissie te benoem. McDonald vra 'n afskrif van die rapport van die Kommissie wat die president laat dink het dat die administrasie nie in orde is nie.

McDonald wil beweer dat die Ouditeur Generaal aan hom verklaar het dat hy te-vrede is met die boeke. Hy stel voor ondersoek deur twee bevoegde boekhouders en hou hy die reg voor om ook die ~~pe~~ss te gebruik vir sy verdediging.⁶⁸⁾

As ons nou begin wonder wie McDonald so goed op hoogte gehou het met die besprekings in die Volksraad, dan moet ons tot die gevolgtrekking kom dat dit sy twee kollegas Armstrong en Rhodes, die twee Volksraadslede vir die goudvelde, moes wees. Op 22 Mei antwoord hy alreeds op die Finansiële verslag van die Volksraad van 18 Mei. McDonald wil voorgee dat die finansiële verslag rakende die goudvelde verkeerd is. Met die bespreking van die Volksraad is verwys na die vervoer van die ammunisie van die Staat van Delgoabaai na die Goudvelde deur McDonald. McDonald verdedig sy saak deur die feite te noem dat hy 'n kontrak met die regering gehad het om hom £45 per ton te betaal met voorsiening van waens en 16 osse vir elke wa.⁶⁹⁾ Met die
..lowering /.....44.

68) R 1083/75.

69) McDonald se kontrak om die ammunisie te gaan haal word in Hoofstuk III meer volledig behandel.

lowering van die waens sou daar dan net van 6 tot 8 onse by elke wa gewees het en moes hy en Jansen die Landdros van Lydenburg osse gesoek het. Op Delgoabaai was daar toe nie 60 ton nie maar 70 ton en al het hy nie al die materiaal gebring nie, het hy nog meer as sy kontrak uitgevoer. Ook die bewerings van die president dat McDonald betaal is en dat hy nog 3 waens verskuldig is aan die regering word deur McDonald weerspreek. Hy beweer dat hy maar £27 - ^{10/-}~~26~~ per ton ontvang het en dat alle waens aan die Staat terugbesorg is.
70)

Die finansiële verslag van die Volksraad van 18 Mei 1875 behandel die volgende sake:

- (a) Die voorgestelde begroting vir die jaar 1 Februarie 1875 tot 31 Januarie 1876. (Vir volledige besonderhede sien „Byvoegsel tot die Staatskoerant“, 2 Junie 1875.
- (b) Die staat van inkomstes en uitgawes van 1874 tot 1875.

Dit is juis hierdie laaste deel van die finansiële verslag, naamlik, die staat van inkomstes en uitgawes van 1874 tot 1875 wat betrekking het op die Goudvelde wat McDonald die goud-kommissaris weerspreek. Op grond van die inkomstes en uitgawes van die goudvelde word die volgende begroting vir 1875 - 1876 gemaak:-

..Inkomstes /.....45.

<u>INKOMSTES</u>		<u>UITGAWES</u>	
Graverslicenties.....	700	Goudcommissaris.....	450
Registraties.....	25	Magistraat.....	200
Leges.....	100	Klerk do	175
Licenties.....	1,150	Policie.....	500
Invoer.....	75	Buitengewone	
Tol.....	50	Uitgaven.....	875
Boeten.....	50		
Zegds.....	15		
Buitengewone Inkomsten	<u>35</u>		
	2,200-0-0		<u>2,200-0-0</u>

Die buitengewone uitgawes vir die jaar 1874 - 1875 was grootliks deur McDonald gebruik om sy kontrak om die ammunisie te Delgoabaai te gaan haal, uit te voer. Daarom die verduideliking soos reeds genoem.

Persone op die goudvelde was nou besig om uit die staat te kry wat hulle kon en waar die regering nog geen ondervinding met 'n delwersbevolking vantevore gehad het nie en hulle 'n kans wou gee om burgers van die staat te word, het die delwers saam met die Goudkommissaris die kans misbruik.

McDonald hou vol dat hy nie ten volle betaal is vir die vervoer van die ammunisie nie en eis sy geld maar in dieselfde asem vra hy of hy nie maar die res van die ammunisie ook kan oorbring nie.⁷¹⁾

Die ander wil onder die dekmantel van goedgesinde persone die regering oortuig daarvan dat Lourenco Marques die aangewese hawe is vir die Republiek sodat daar geen invoerrechte betaal kan word nie. Hulle rig die volgende petisie aan die staat:-

1. Die invoerbelasting is deur Delgoabaai goedkoper.
2. Transport van Delgoabaai sal inwoners van die S.A.R. bevoordeel waar dit, as dit deur Durban gaan, alleen persone van daardie provinsie be-

voordeel.

..3. Die /.....46.

3. Die Portugese Regering wys hulle bereidwilligheid om van Delagoabaai 'n Transvaalse hawe te maak.
4. Daar die transportmoëlikhede so groot is as gevolg van die Setsevlieg en koors, vra hulle dat die regering stappe sal neem om 'n tydelike of totale „remission of all duties on goods imported" deur Delagoabaai na die Transvaal⁷²⁾ te maak.

Wat was die doel van hierdie petisie en McDonald se voorgestelde tog na Delagoabaai? Daar kan maar net een antwoord voor wees - die handel in ammunisie met die natuurlike hot 'n betalender besigheid geword as die gouddelwery self. As daar geen beheer oor die invoer sou wees nie kon enige artikel die land ingebring word en geen haan sal daarna kraai nie. Die voordele van Lourenco Marques as hawe is al in die tyd van Potgieter aangevoel en die geskiedenis van die pogings van die Z.A.R. om die hawe van Portugal te koop is wel-bekend. Dit was ook al in daardie tyd welbekend en was dit juis die wapen wat gebruik is om die Staat te laat voel dat hulle die Staat goedgesind is in hulle poging om Delagoabaai te bekou.

Al hierdie aansoeke en versoeke kon die regering van die Z.A.R. ogter nou nie meer op 'n dwaalspoor bring nie. Sake op die Gouddelwery het agterdog gewek en is die kontrak vir die vervoer van die ammunisie wat nog in die baai is aan die Visconsul vir Portugal op die Goudvelde gegee. Daar is gevoel dat daar te lank gewag is met wetgewing op die goudvelde en word die voorgestelde regulasies met min wysigings op 21 Junie 1875 geteken deur die President en Staatsekretaris. Oor die stenoeg en verpligtinge van die persone op die delwerye is niks verander

..nie /.....47.

72) R 980/75.

nie, alleen die delwerslisensies is verlaag na 5/- per maand of £3 p r jaar. Die handhawing van wet en orde met die instelling van howe word nooit uiteengesit en dit is raadsaam om die hele wet aan te haal.⁷³⁾

Na die aanname van die wet vir die goudvelde was daar nie bra uitkonkans vir persone wat nie hulle werk behoorlik doen nie en bedank Robert Grieves om hierdie rede as klerk van die Goudkommissaris met 'n maand kennisgewing.⁷⁴⁾

McDonald wou nog 'n paar sakies eers in orde kry voor hy Grieves se voorbeeld sou volg. Hy wou eers sy ou vyand White deur die weiering van lisensies dwing om die velde te verlaat en om verlaas te toon dat hy baas is, sien hy hom die reg toe om persone te trou en om self invoerrechte te ontvang in die plek van die Landdros van Lydenburg.⁷⁵⁾ McDonald word hieroor op die vingers getik en nadat hy as verdediging aangevoer het dat hy geweet het dat die Landdros van Lydenburg weg is, bedank hy as Goudkommissaris met kennisgewing aan die Staat. Die tyd van aftrede sou wees 30 September 1875.⁷⁶⁾

Hierdie lang tydperk van kennisgewing was om sake in orde te kry as hy die boeke van die goudvelde moet oordra. Met sy bedanking wou Bird die tweede klerk ook weet of hy (Bird) nog aanbly in sy pos en heelparty persone rig aansoeke aan die regering om as Goudkommissaris aangestel te word.⁷⁷⁾

Die publiek begin bedaar en hulle aandag te wy aan skoolsake. 'n Petisie word aan die regering gerig waarin gevra word vir staatsondersteuning vir 'n skool wat Mnr. Mulligan wil oprig in ooreenstemming met die eise van die Goewermentskole.⁷⁸⁾

..Heelwat /.....48.

73) Sien bylaag A.

74) R 1218/75.

75) R 1501/75

76) R 1413/75 en R 1505/75.

77) R 1611/75

78) R 1646/75 en R 1708/75.

79) R 1206/75

Heelwat regsgeleerdes en dokters is nou ook op die velde en vra hulle volgens die nuwe mynwette lisensies om op die velde te praktiseer. McDonald begin sy boeke in orde kry en lewer sy verslag van Delwerslisensies van 1 September 1873 tot 30 Junie 1875 in. Die totale inkomste was £2,022 - 5/- met dien verstande dat die eienaars van plase geregtig is op helfte van die inkomste.⁸⁰⁾

Alhoewel die delwersbevolking heelwat moeilikhede veroorsaak het, moet ons egter erken dat hulle die Oostelike deel van die Republiek help maak het. Dour hulle het ontstaan die „Lourenco Marques and South African Republic Transport Servies“,⁸¹⁾ wat andersins nie daar sou gewees het nie. Hierdie genoemde transportdiens was die voorloper vir die latere spoorlyn na Lourenco Marques.

Daar was ook persone soos Cooper wat daadwerklik goeie diens gedoen het vir die Republiek. Cooper wat Jansen as landdros op Lydenburg opgevolg het, was die persoon wat die leisels op die velde moes oorneem nadat McDonald bedank het. Alhoewel daar petisies wat aan die regering gerig was dat McDonald moes aanbly as Goudkommissaris, wou hy nie aanbly nie daar hy weer 'n „free man“⁸²⁾ wou wees.

In McDonald se plek is aangestel John Scoble maar hy wou eers ses maande hê om op hoogte te kom van die delwerswette.⁸³⁾

Die delwerswette was nog steeds 'n probleem daar dit nie algemeen bekend was onder die inwoners nie, en Cooper vra dat die nuwe wette vir die goudvelde in pamfletvorm gebind word met 'n buiteband. Hy wil 500 hê om dit te verkoop aan die delwers.⁸⁴⁾

..Cooper /.....49.

80) R 1547/75

81) Word in Hoofstuk 3 weer genoem. 82) R 1842/75.

83) R 2051/75. Scoble was 'n mediese dokter op die velde.

84) R 2149/75.

Cooper het sy bes gedoen om weer olie op die roerende waters te gooi wat gedurende die tyd van McDonald ontstaan het. Volgens gegewens het McDonald by sy oorhandiging van die boeke nog £420.15.0. geskuld.⁸⁵⁾ Toe stappe teen McDonald geneen moes word het hy met besigheid na Lourenco Marques afgereis en kon Cooper hom niks doen nie.⁸⁶⁾ Met die oorhandiging van die boeke aan Scoble in November, (Scoble het voor die 6 maande verstreke was sy pos aanvaar) het Cooper 'n balans van £91.14.0. nagclaat en word hy deur Scoble geprys dat hy sy boeke goed gehou het.⁸⁷⁾

Scoble, die nuwe Goudkommissaris, het 'n moeilike taak gehad. Hy moes wet en orde handhaaf op die velde toe daar al 'n groot smokkelhandel aan die gang was met Sekoekoeni. Persone wat onder die voorwendsel na die goudvelde gekom het as delwers was handelaars in ammunisie en moes hy behalwe administratiewe sake op die velde ook nog 'n wakkende oog oor die belange van die Staat op ander gebiede hou.

Scoble kom te hore van pogings tot smokkelhandel en hy berig op 27 Desember 1875 dat 'n sekere Franklin en Whittington 'n kanon as nasjienerie na Sekoekoeni wil deursnokkel.⁸⁸⁾ Ook 'n kêrel met die van van Holland wat op die delwerie was is na Natal oor Lourenco Marques en het met die terugkom 'n 4 pponder veldkanon deurgesnokkel na Sekoekoeni. Die beste wat hy vir die kanon gekry het, het hy op die diamantvelde gaan verkoop. Ook verstaan hy dat Holland op die punt staan om na die Kaap-Kolonie te gaan om 'n negeponder vir Sekoekoeni te verkry.⁸⁹⁾

Hierdie onthullings moes vir die President skokkend

..gewees /.....50.

85) R 2146/75.

86) R 2312/75.

87) R 2610/75.

88) R 3021/75.

89) R 3022/75.

gewees het en waar daar 'n vermoede was dat sulke sake aange-
gaan het, was dit nou 'n bevestiging. Die naturelle is voor-
sien van wapens en opstokery was aan die orde van die dag.

Telkens verdwyn 'n oproermaker van die velde, soos
Rhodes, McDonald en Armstrong, en alhoewel ons geen bewyse daar-
toe het nie, kon ons aanneem dat die persone onder die naturelle
gaan handeldrywe het. Om 'n afsetgebied te kry vir die wapens
en ammunisie noes die naturelle geleer word waarvoor die wapens
nodig sou wees en die maklikste was om hulle aan te spoor om
dit teen die blankes te gebruik. Op die velde was dit nou stil
naar nie by Sekoekocni nie.

Op 3 Januarie 1876 bevestig Scoble dit in 'n brief
waarin hy verklaar dat vandag^t Armstrong weg is van die velde,
daar nie iemand met genoeg invloed is om 'n agitatie teen die
regering op tou te sit nie.⁹⁰⁾ Die agitatie word egter by die
naturelle verder op tou gesit en kan ons moeilikheid verwag.
Die aanval van Sekoekocni op die Amaswasistam was net om die
aandag van die Republiek af te trek van sy werklike doel.⁹¹⁾

90) R 46/76.

91) Oor die ammunisichandel en die Sekoekoenioorlog
lees ons weer in Hoofstuk IV.

